

พระธรรมเทศนา

ศราทธพรตเทศนา

สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน ป.ธ.๘) วัดบวรนิเวศวิหาร

วันอังคารที่ ๘ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๒๘

เวลา ๑๖.๓๐ นาฬิกา

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม

บำเพ็ญพระราชกุศลออกพระเมรุมาศถวาย

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

หนุททานิ ภิกฺขเว อามนฺตุยามิ โว วยชฺชมา สงฺขารา อปฺมาเทน สมฺปาเทถาคิ

บัดนี้ สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ เจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้อัญเชิญพระบรมศพสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในสมเด็จพระบรมราชบิดุลาลิราชเจ้า พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปกพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยขบวนพยุหยาตรา พร้อมด้วยเครื่องประดับพระราชอิสริยยศ มาสู่พระเมรุมาศ ณ ท้องสนามหลวงนี้ เพื่อถวายพระเพลิงโดยราชประเพณี ทรงพระราชอุทิศสาหะเสด็จพระราชดำเนินตามพระบรมศพ พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ ทานอัครราชทูตผู้แทนประเทศอันมีสัมพันธไมตรีทั้งหลาย และข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อย

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ แห่งพระมหากษัตริย์บรมราชวงศ์ ทรงบำเพ็ญราชธรรมปกครองพลกนิกรทั้งหลาย ทรงเสียสละอย่างยิ่งยอดยากจะหาเสมอ ความทุกข์ความร้อนแสนสาหัสในพระชนมชีพสืบเนื่องมาจากพระมหากษัตริย์พันจะรำพัน ทรงรักทรงห่วงใยประเทศชาติประเทศไทย ยิ่งกว่าพระชนมชีพ ทรงปฏิบัติได้สะดวกราบรื่นไม่มีอุปสรรค ก็เพราะปราศจากความขัดแย้งคัดค้านจากสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ที่ทรงร่วมพระราชหฤทัยด้วยดี

สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ได้ทรงปฏิบัติบำเพ็ญประโยชน์ เพื่อประเทศชาติประชาชน และทรงบำเพ็ญพระราชกุศลมาโดยลำดับ เมื่อเสด็จละโลก ไป พระสรีระยอมเป็นไปตามคติแห่งสังฆตธรรม คือเกิดขึ้นแล้วย่อมแปรไปและใน อวสานยอมถึงความแตกดับ แต่พระเกียรติคุณยอมจะดำรงอยู่ ต้องด้วยพระพุทธรูปว่า

รูป ชีรติ มจฺจนํ นามโคตฺตํ น ชีรติ

รูปกายของสัตว์ทั้งหลาย ผู้มีความตายเป็นธรรมดา ย่อมทรุดโทรมไป ส่วนชื่อ และสกุลไม่เสื่อมสูญ

สมเด็จพระบรมศาสดาเมื่อจะเสด็จดับขันธปรินิพพานได้ประทานปัจฉิมพุทโธวาทไว้ว่า หนุตทานิ ภิกฺขเว อามนฺตยา มิ โว วยธฺมา สงฺขารา อปฺมาเทน สมฺปาเทถ ความว่า ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราเตือนท่านทั้งหลาย สังขารมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา ท่านทั้งหลายจงทำประโยชน์ตนและผู้อื่นให้บริบูรณ์ด้วยความไม่ประมาทเถิด

อิตตสัมมาปณฺธิ การตั้งตนไว้ชอบ เพียงเท่านี้ก็มีความหมายรวมได้ถึงการทำประโยชน์ตนและผู้อื่นให้บริบูรณ์ด้วยความไม่ประมาท คำว่า “ตน” หมายถึงถึง กายวาจาใจ การตั้งตนไว้ชอบจึงหมายถึงการรักษากายวาจาใจให้ชอบพร้อม “ชอบ” หมายถึงปรกติเรียบร้อย สมควร ไม่ผิด การตั้งตนไว้ชอบหรือการมีกายวาจาใจชอบ จึงหมายถึงการทำชอบพูดชอบคิดชอบ ทำสมควรพูดสมควรคิดสมควร รวมลงเป็นการทำประโยชน์ตนและผู้อื่นด้วยความไม่ประมาท เมื่อตั้งตนไว้ชอบแล้ว จะตั้งใจหรือไม่ ก็ตาม ย่อมเป็นการทำประโยชน์ตนและผู้อื่นด้วยความไม่ประมาท จึงกล่าวได้ว่า การตั้งตนไว้ชอบคือความไม่ประมาท

อิตตสัมมาปณฺธิ การตั้งตนไว้ชอบ เป็นการไม่ประมาทในกิจ ๔ ประการ คือ ๑. ระวังไม่ทำความไม่ดีที่ไม่เคยทำด้วยความไม่ประมาท ๒. ระวังไม่ทำความไม่ดีที่เคยทำ ด้วยความไม่ประมาท ๓. ทำความดีทั้งปวงที่ยังไม่เคยทำ ด้วยความไม่ประมาท ๔. ตั้งใจรักษาความดีที่เคยทำแล้วไว้ ด้วยความไม่ประมาท

ความไม่ดีคือบาป เกิดขึ้นได้ด้วยการทำไม่ถูกไม่ชอบทั้งกายวาจาใจ การทำไม่ถูกไม่ชอบทางกาย คือประทุษร้ายเขา เบียดเบียนเขา แยกออกได้เป็นการทำลาย

พระธรรมเทศนา

ชีวิต และทำร้ายร่างกายผู้อื่น คดโกงลักขโมยถือเอาของของผู้อื่น ประพฤติผิดในบุตร ภริยาผู้อื่น การทำไม่ถูกไม่ชอบทางวาจา คือพูดไม่เป็นสัจจะ ไม่เป็นเครื่องถนอมรักษา น้ำใจ ไม่เป็นเครื่องประสานสามัคคี ไม่เป็นนารถไม่เป็นธรรม แยกออกได้เป็นการ พูดเท็จ พูดยุยงให้เกิดการแตกแยก พูดเสียดแทงให้กระทบกระเทือนใจ พูดเพ้อเจ้อ การทำไม่ถูกไม่ชอบทางใจ คือมีความคิดที่ทำให้จิตใจเศร้าหมองเดือดร้อนด้วยโลภะ หรือราคะ คือด้วยความโลภด้วยความรักความปรารถนา โทสะความโกรธ โมหะความหลง ไม่รู้ผิดชอบชั่วดี แยกออกได้เป็นการเพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่นด้วยความโลภเป็นการพยายามทวงแค้น มีมิฉฉาภิฐิ เห็นผิดจากคลองธรรม

ความดีตรงกันข้ามกับความไม่ดี เป็นกุศล เกิดขึ้นได้ด้วยการทำถูกทำชอบทั้ง กายวาจาใจ การทำถูกทำชอบทางกาย คือเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือ เป็นผู้ไม่ปฏิบัติ ตามความพอใจของตนเป็นสำคัญ แยกออกได้เป็นการชวนช่วยช่วยป้องกันรักษาชีวิต ผู้อื่น เอื้อเฟื้อเจือจาน ปฏิบัติพอใจในสิ่งที่ตนมีตนได้ การทำถูกทำชอบทางวาจา คือ พูดเป็นสัจจะ พูดดี พูดเป็นนารถเป็นธรรม แยกออกได้เป็นพูดรักษาสัตย์ พูดถนอม รักษา น้ำใจ พูดประสานสามัคคี พูดไพเราะ พูดมีหลักฐานไม่เลื่อนลอย การทำถูก ทำชอบทางใจ คือมีสันโดษ มีเมตตา มีปัญญา แยกออกได้เป็นมีความยินดีพอใจในของ ของตน มีเมตตา มีสัมมาภิฐิ เห็นถูกคลองธรรม

คนทั้งปวงล้วนเคยทำบาป คือทำไม่ชอบไม่ถูกมาแล้ว ทั้งทางกายทางวาจา ทางใจ มากบ้างน้อยบ้าง หนักบ้างเบาบ้าง ผู้มีอัธยาศัยมาปฏิบัติตั้งตนไว้ชอบจักไม่ ประมาทเพียรระวังไม่ทำสิ่งที่ไม่เคยทำ อันเป็นบาปอกุศล พร้อมกันนั้นก็ตั้งใจระวัง ไม่ทำบาปอกุศลความไม่ดีไม่ชอบทั้งหลายที่คุ้นเคยกระทำมาแล้ว ตั้งใจด้วยความไม่ ประมาทพยายามทำความดีทั้งปวงที่ยังไม่เคยทำ และรักษาความดีทั้งปวงที่มีอยู่แล้ว ทำกุศลทั้งปวงที่เคยทำแล้วต่อไป

ผู้มีอคติ ประพฤติปฏิบัติไปตามอคติ เป็นการทำไม่ถูกไม่ชอบ อคติ ๔ คือ ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะความรักชอบ โทสาคติ ลำเอียงเพราะความโกรธ โมหาคติ ลำเอียงเพราะความหลงเห็นผิดจากคลองธรรม ภยาคติ ลำเอียงเพราะความกลัว การ ประพฤติปฏิบัติไปตามอคติย่อมไม่เป็นไปตามความถูกต้อง ไม่เป็นไปตามความยุติธรรม ไม่เป็นธรรม ผู้ตั้งตนไว้ชอบต้องเพียรระวังด้วยความไม่ประมาท ไม่ให้อคติเกิดขึ้นใน

ใจ ไม่พูดไม่ทำไปตามอคติ ไม่ลำเอียงเพราะความรักชอบ ไม่ลำเอียงเพราะความโกรธ ไม่ลำเอียงเพราะความหลง ไม่ลำเอียงเพราะความกลัว ดังเช่นที่เคยเป็นมาแล้วอีกต่อไป เป็นการไม่ประมาท เพียรระวังไม่ทำความไม่ดีที่เคยทำมาแล้ว การไม่ทำความไม่ดีที่เคยทำด้วยความไม่ประมาท ตั้งตนไว้ชอบ เป็นการทำความดีที่ไม่เคยทำไปพร้อมกันในเวลาเดียวกัน การไม่ทำความไม่ดีนั้นคือการทำความดีด้วยแล้วประการหนึ่ง

อันความดีนั้นเป็นคุณ ยังประโยชน์ได้ เป็นสิ่งมีคุณมีประโยชน์อยู่ในตัวเอง ความดีมีอยู่ที่ใด มีอยู่ในผู้ใด คุณประโยชน์มีอยู่ที่นั่น มีอยู่ในผู้หนึ่ง ผู้มีอัตตสัมมาปณิธิ ก็คือผู้ทำความดี มีความดี จึงเป็นผู้มีคุณมีประโยชน์ ทำประโยชน์ตนและผู้อื่นให้บริบูรณ์ ได้ด้วยความไม่ประมาท เป็นผู้ปฏิบัติตามพระปัจฉิมพุทโธวาทที่รับพระราชทานยกขึ้นเป็นบทอุเทศ เป็นผู้พิจารณาเชื่อตามพระพุทโธวาทที่ว่าสังขารมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา ที่จริงเรื่องความเสื่อมไปของสังขารก็ปรากฏให้เห็นประจักษ์อยู่เป็นนิตย์ แต่ความเห็นของปุถุชนทั้งหลายยังมีกิเลสเป็นความมืดปกปิดอยู่นั้น เป็นความเห็นที่ไม่ติดต่อกัน ไม่ยั่งยืนสืบเนื่อง จึงเป็นแบบที่ว่าประเดี๋ยวเห็นประเดี๋ยวไม่เห็น และส่วนใหญ่ไม่เห็น จะกล่าวว่าสติเป็นเหตุสำคัญก็ถูกต้อง สติเกิดขึ้นเมื่อไร ความเห็นที่สังขารมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดาก็เกิดขึ้นเมื่อนั้น สติขาดไป ความเห็นนั้นก็ดับไป และเมื่อสติขาดมาก ขาดนาน ความเห็นก็ดับไป ความไม่เห็นก็มีอยู่นาน ความเห็นว่าสังขารมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดาสำหรับผู้ตั้งสติติดต่อกันไม่เพียงพอ จึงเหมือนไม่เห็น ไม่รู้ ความปล่อยวางสังขารเพราะเห็นเป็นสิ่งต้องเสื่อมไปจึงไม่มี มีอยู่แต่ความยึดมั่นถือมั่นในสังขาร อันความเบื่อหน่ายปล่อยวางจะเกิดต่อเมื่อเห็นความเสื่อม ไม่เห็นความเสื่อมก็ไม่เบื่อหน่าย ไม่ปล่อยวาง ยึดมั่นถือมั่นอยู่ ความยึดมั่นถือมั่นเป็นความประมาทที่จะก่อทุกข์ก่อโทษให้ได้ ความยึดมั่นถือมั่นเป็นเหตุให้มีเรามีเขา มีของเรามีของเขา อันตัวเราของเราที่ยึดมั่นอยู่นี้แหละเป็นเหตุแห่งกิเลสทั้งปวง ความโลภความโกรธความหลงเกิดจากความยึดมั่นว่าเป็นเราเป็นเขา และเมื่อมีความโลภความโกรธความหลงมาประกอบกับความเป็นเราเป็นเขาเข้าด้วยแล้ว ความทุกข์ความเดือดร้อนก็จะต้องเกิดตามมา ที่จริงถ้าเราจะยึดมั่นว่าเป็นเราเป็นเขา ควรจะมีสติมีปัญญาให้เพียงพอที่จะรู้ว่าเมื่อเป็นเรา ก็ต้องรัก เมื่อรักก็ต้องรักษาให้ดี ให้เป็นตัวเราที่ดี ตัวเราที่เป็นคนดี เป็นคนมีประโยชน์ นั่นก็คือเมื่อยังยึดมั่นอยู่ตามวิสัยของปุถุชนก็ต้องทำตนให้มีอัตตสัมมาปณิธิ คือตั้งตน

ไว้ชอบ สามารถทำประโยชน์ตนและผู้อื่นให้บริบูรณ์ได้ด้วยความไม่ประมาท

อันสังขารหรือสรีระนี้เปรียบเหมือนบ้านเรือน เป็นอภยากตธรรม ไม่จัดเป็นบุญเป็นบาป อย่างดีเท่าที่ปรากฏให้เห็นก็คือลักษณะภายนอกสวยงามแตกต่างกันอย่างไรเท่านั้น ความสำคัญอยู่ที่ผู้อยู่ในบ้านเรือนนั้นว่าเป็นใคร ถ้าเป็นผู้ประเสริฐ สถานที่นั้นก็เป็นที่สำคัญเป็นที่เคารพนับถือไปด้วย เช่นเป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ ก็เป็นที่พิเศษเป็นที่เคารพ ถ้าเป็นที่อยู่ของผู้ไม่มีศีลไม่มีธรรมเป็นโจรผู้ร้ายก็เป็นที่รังเกียจ สังขารหรือสรีระก็เช่นกันสำคัญที่ธรรมของแต่ละคน ถ้าเป็นผู้มีธรรมมีความดี ก็ชื่อว่าเป็นผู้ถือสาระแห่งสังขารหรือสรีระไว้ได้ นอกจากธรรมแล้วไม่มีอะไรจะแบ่งสรีระให้สูงต่ำแตกต่างกันได้ เมื่อยังยึดมั่นในตัวเราของเราอยู่ที่พึ่งทำตัวเราหรือสรีระของเราให้ผู้ครองคือเรานั้นเป็นผู้มีธรรมมีความดี เป็นอัตตสัมมาปณิธิ อบรมคุณสมบัติให้บริบูรณ์ เกื้อกูลผู้อื่น ทำชีวิตให้เป็นอยู่อย่างผู้มีประโยชน์มีสาระไม่เสียเปล่า ให้สมควรแก่การครองสังขารที่มีความเสื่อมความแตกดับไปในที่สุด “ยงฺกิญฺจิ สมุทฺทมฺมสพฺพนฺตํ นิโรธมฺมํ” สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นล้วนมีความดับเป็นธรรมดา สังขารเป็นสภาพที่ธรรมดาแต่ขันธ์ จึงย่อมเป็นไปตามอำนาจของธรรมดา สิ่งซึ่งธรรมดาดับตาลให้สังขารเป็นไปนั้นมิได้มีเพียงความเกิดความดับเท่านั้น ระหว่างความเกิดถึงความดับ ธรรมดาก็ยังดับตาลให้เกิดสิ่งต่าง ๆ อีกเป็นอันมาก เป็นคุณก็มี เป็นโทษก็มี ผู้ไม่มีปัญญาย่อมไม่สามารถถือเอาประโยชน์จากสิ่งที่เป็นคุณได้ และไม่สามารถหลีกเลี่ยงจากสิ่งที่เป็นโทษได้ ต่อเมื่อเป็นผู้มีปัญญา จึงจะสามารถถือเอาสาระประโยชน์หลีกเลี่ยงทุกขโทษได้มีความรุ่งเรืองสวัสดิ์ในชีวิตสืบไป ได้ไปสู่คติที่ดีเมื่อสังขารแตกดับในที่สุด รัชพระราชาทานกล่าวได้ว่าผู้มีปัญญาไม่ประมาทยอมยึดไว้ได้ซึ่งประโยชน์ทั้งสอง ทั้งประโยชน์ในภพนี้ ทั้งประโยชน์ในภพหน้าซึ่งลึกลับเกินความคาดหมาย ชื่อว่าเป็นผู้มีชัยในโลกทั้งสอง ต้องด้วยพระพุทธานุภาพว่า “อิธ นนฺทติ เปจฺจ นนฺทิติ กตปฺปญฺโญ อุภยตฺถ นนฺทติ” ผู้ใดบำเพ็ญบุญกุศลไว้แล้ว ในโลกนี้ ก็ด้วยความยินดีเบิกบาน ครั้นละโลกนี้ไปแล้ว ก็ได้สุขสำราญในภพหน้า ชื่อว่าได้ความบันเทิงในโลกทั้งสอง

สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ทรงดำรงพระชนม์เป็นที่สรรเสริญ สมเด็จพระมโหฬารพระราชสมภารเจ้า สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงปฏิบัติฉลองพระเดชพระคุณ พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าทูล

๙. เอตตูกานมปิ ปาจანი อตฺถํ อญฺญา ย สาธุกั
 ปฏิปชฺเชถ เมธาวิ อโมฆํ ชีวิทํ ยถาคิต.

คำแปลสราทธพรตธรรมบรรยาย

๑. พระวาจาฉัน สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น ผู้รู้ผู้เห็นเป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ชอบเองแล้ว ตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ เราเตือนท่านทั้งหลาย สังฆาร มีความเสื่อมสิ้นเป็นธรรมดา ท่านทั้งหลายยังประโยชน์ตนประโยชน์ท่านให้บริบูรณ์ ด้วยความไม่ประมาทเถิด.”

๒. ในกาลใด ปราชนิย้อมเห็นด้วยปัญญาว่า สังฆารทั้งหลายไม่เที่ยง ในกาลนั้น ย่อมเบื่อหน่ายในทุกข์ นั้นเป็นทางแห่งความบริสุทธิ์.

๓. ในกาลใด ปราชนิย้อมเห็นด้วยปัญญาว่า สังฆารทั้งหลายเป็นทุกข์ ในกาลนั้น ย่อมเบื่อหน่ายในทุกข์ นั้นเป็นทางแห่งความบริสุทธิ์.

๔. ในกาลใด ปราชนิย้อมเห็นด้วยปัญญาว่า ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา ในกาลนั้น ย่อมเบื่อหน่ายในทุกข์ นั้นเป็นทางแห่งความบริสุทธิ์.

๕. ความบริสุทธิ์จากสรรพกิเลส เป็นความดับทุกข์ ความดับจากทุกข์นั้น เป็นความสงบแห่งจิต ท่านกล่าวว่พระนิพพาน.

๖. ชนเหล่าใด ประพฤติสมควรแก่ธรรม ในธรรมอันท่านกล่าวดีแล้ว ชนเหล่านั้น จักข้ามเสียได้ซึ่งกระแสแห่งมฤตยูอันข้ามได้ด้วยยากนักแล้วถึงฝั่ง.

๗. ความไม่ประมาทเป็นทางไม่ตาย ความประมาทเป็นทางแห่งความตาย ผู้ประมาทแล้ว ย่อมเป็นเหมือนชนตายแล้ว.

๘. ชนผู้ไม่ประมาทแล้ว ย่อมยึดไว้ได้ซึ่งประโยชน์ทั้ง ๒ ประการ ทั้งประโยชน์ในภพนี้ ทั้งประโยชน์ในภพหน้า เพราะมาได้ซึ่งประโยชน์ เขาจึงกล่าวผู้มีปัญญาว่าบัณฑิต.

๙. ปราชนิย้อมรู้ถึงเนื้อความแห่งปาฐะเหล่านี้ดีแล้ว พึงปฏิบัติโดยทางที่ชีวิต จักไม่เปล่า.

